

Examining the Impact of Urban Vulnerable Spaces on Risky Behaviors in Tehran (Case Study, District 4)

1. *Fatemeh. Alizadeh*
2. *Rezaali. Mohseni**

1. PhD student, Department of Social Sciences, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: mohseni.net14@gmail.com Received: 13.01.2024 Acceptance: 08.03.2024

*Journal of
Social-Political Studies of
Iran's Culture and History*

eISSN: 2980-9770
<http://journalspsich.com>
Vol. 2, No 4, Pp: 108-130
Winter 2023

Original research article

How to Cite This Article:

Alizadeh, F., & Mohseni, R. (2023). Examination of the Reasons Behind the Expansion of Economic Relations between Iraq and Iran from 2010 to 2020, *spsich*, 2(4): 108-130.

© 2023 by the authors. License Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Abstract

Today, due to urbanization growth and the emergence of megacities, we witness various negative consequences accompanied by multiple damages and anomalies that must be promptly identified, controlled, and managed. Therefore, this descriptive-survey study aims to examine the impact of urban vulnerable spaces on the occurrence of citizens' risky behaviors in Tehran. The study population consists of residents of District 4 of Tehran Municipality, from which a sample of 384 people was selected using a cluster sampling method based on Cochran's formula. Data for this research were collected through document analysis using note-taking tools and a survey method via a researcher-made questionnaire. For data analysis, descriptive statistics were utilized, and correlation coefficients and regression equations were estimated. The results confirmed our expectation of a significant statistical relationship between urban vulnerable spaces and the occurrence of risky behaviors. Furthermore, a significant statistical relationship exists between urban vulnerable spaces and the types of risky behaviors in Tehran, each of which should be controlled and managed with appropriate scientific methods.

Keywords: Social control, Urban vulnerable spaces, Risky behavior, Social damages.

بررسی تأثیر فضاهای بی‌دفاع شهری بر رفتارهای پرخطر در شهر تهران (مطالعه موردی، منطقه 4)

فاطمه علیزاده¹
رضاعلی محسنی*²

1. دانشجوی دکتری، گروه علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
2. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: 1402/10/23 | پذیرش: 1402/12/18 | ایمیل نویسنده مسئول: mohseni.net14@gmail.com

چکیده

امروزه به دلیل رشد شهرنشینی و ظهور کلان شهرها، پیامدهای منفی متفاوتی را شاهد هستیم که با آسیب‌ها و ناهنجاری‌های متعددی همراه شده است که بایستی سریعاً شناسایی، کنترل و مدیریت شوند. از این رو در این مطالعه که به روش توصیفی - پیمایشی اجرا شده، هدف بررسی تأثیر فضای بی‌دفاع شهری بر بروز رفتارهای پرخطر شهروندان در شهر تهران است. جامعه آماری پژوهش حاضر را ساکنین منطقه 4 شهرداری تهران تشکیل می‌دهند که نمونه‌ای متناسب با جمعیت این منطقه با فرمول کوکران به تعداد 384 نفر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب گردید. داده‌های این پژوهش از طریق روش اسنادی با ابزار فیش برداری و روش پیمایشی از طریق پرسش‌نامه محقق ساخته جمع‌آوری شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده، ضمن استفاده از آمار توصیفی، به برآورد ضریب همبستگی و تخمین معادلات رگرسیونی اقدام گردید. نتایج حاصله نشان داد همان‌طور که انتظار داشتیم رابطه آماری معناداری بین فضاهای بی‌دفاع شهری و بروز رفتارهای پرخطر وجود دارد. از سوی دیگر بین فضاهای بی‌دفاع شهری و نوع رفتارهای پرخطر در شهر تهران

فصلنامه علمی مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران

شاپا (الکترونیکی): 9770-2980
<http://journalspsich.com>
دوره 2 | شماره 4 | صص 108-130
زمستان 1402

نوع مقاله: پژوهشی

به این مقاله به شکل زیر استناد کنید

درون متن

(علیزاده و محسنی، 1402)

در فهرست منابع

علیزاده، فاطمه، و محسنی، رضاعلی. (1402).
بررسی تأثیر فضاهای بی‌دفاع شهری بر
رفتارهای پرخطر در شهر تهران (مطالعه
موردی، منطقه 4). مطالعات سیاسی-اجتماعی
تاریخ و فرهنگ ایران، 2(4): 108-130.

نیز رابطه آماری معناداری دیده می‌شود که بایستی هر کدام با شیوه‌های علمی مناسب، کنترل و مدیریت شوند.

کلیدواژه‌ها: کنترل اجتماعی، فضای بی‌دفاع شهری، رفتار پرخطر، آسیب‌های اجتماعی.

مقدمه و بیان مسئله

رفتارهای پرخطر، رفتارهایی هستند که زندگی دیگران را مختل می‌کند و ممکن است به اشخاص و یا اموال آنان آسیب برساند که شامل تخطی از قانون، نظیر تخریب اموال، سرقت، خشونت یا استفاده از سیگار، الکل، مصرف مواد مخدر، فرار از مدرسه، آتش‌افروزی و تجاوز به عنف یا تهدید می‌شود این‌گونه رفتارها احتمال نتایج منفی و مخرب جسمی، روان‌شناختی و اجتماعی را برای فرد افزایش می‌دهد (مهرابی و همکاران، 1395). رفتار پرخطر، سلسله‌ای از رفتارها را در برمی‌گیرد که نه‌تنها برای فرد درگیر این رفتار و افراد مهم زندگی وی زیان‌های جدی به بار می‌آورد، بلکه باعث صدمه غیرعمدی به افراد بی‌گناه دیگر نیز می‌شود (بورنای¹، 2006) رفتارهای پرخطر شناخته شده در بین جوانان ایرانی عبارت‌اند از: خشونت، خودکشی، بی‌ملاحظگی در رانندگی، مصرف دخانیات، الکل و مواد، رفتارهای پرخطر جنسی که احتمال ابتلا به ایدز یا بیماری‌های مقاربتی را به دنبال داشته باشد (قدم پور و همکاران 1398).

بدون شک برای جلوگیری از این رفتارها نیاز به کنترل اجتماعی داریم. کنترل اجتماعی به ساختارهایی اطلاق می‌شود که جامعه برای واداشتن اعضایش به سازگاری و جلوگیری از ناسازگاری به کار می‌برد. به بیان دیگر، کنترل اجتماعی به مجموع عوامل محسوس و نامحسوس که یک جامعه در جهت حفظ معیارهای خود به کار می‌برد و مجموع موانعی که به‌قصد جلوگیری افراد از کج‌روی اجتماعی در راه آنان قرار می‌دهد، گفته می‌شود (ستوده، 1395). کنترل اجتماعی در تحلیل و تبیین کج‌رفتاری‌های اجتماعی از نظریه‌های بانفوذ حوزه جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی و جرم بوده است. این نظریه علت اصلی کج‌رفتاری را نبود کنترل اجتماعی می‌داند. فرض اصلی این است که همچنان که فروید گفت است افراد به طور طبیعی تمایل به کج‌رفتاری دارند و اگر تحت کنترل قرار نگیرند چنین می‌کنند و کج‌رفتاری اشخاص، بیش از آنکه ناشی از نیروهای محرک به‌سوی ناپهنجاری باشد محصول عدم ممانعت است (صدیق سروستانی، 1390).

امروزه متأسفانه شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله در ایران به دلایل خاص خود در فرایندی شتابان به کلان‌شهری و قطبی شدن منجر شده است. رشد شتابان شهرنشینی و ظهور کلان‌شهرها عواقب و پیامدهای متفاوتی را به دنبال داشته و با آسیب‌های شهری متعددی همراه گردیده و به دنبال خود، ناهنجاری‌های کالبدی، تأسیساتی، آسیب‌های اقتصادی، ای زیست‌محیطی، نارسایی‌های خدماتی و بالاخره آسیب‌های اجتماعی در حوزه‌های شهری را پدید آورده است (رهنمایی، 1389). لذا از آنجایی که بخش عمده‌ای از ناهنجاری‌های اجتماعی در بستر فضاهای

¹ Burnay

شهری به وقوع می‌پیوندند. این فضاها به همان نسبت که می‌توانند در توسعه عدالت اجتماعی و توسعه راهگشا باشند، می‌توانند عاملی در جهت تعمیق نابرابری‌های اجتماعی نیز قلمداد شوند. از سوی دیگر، فضاهای شهری به مثابه عنصری اساسی در تعاملات و ارتباطات انسانی هستند. این فضاها سازوکار لازم را برای نقش‌آفرینی و نظارت‌های اجتماعی فراهم می‌کنند (قلیچ و عماری، 1392). اساساً در دوران کنونی، گسترش شهرها، رشد جمعیت شهرنشین و افزایش تضاد و همت‌ستیزی‌های اجتماعی، از جمله جرایم و ناهنجاری‌های شهری، از پدیده‌های رایج جوامع بشری است. اما بایستی توجه داشت که با وجود این، در همه ادوار تاریخی، میزان و نوع رفتارهای منحرفانه گروه‌های اجتماعی ثابت و به یک اندازه نبوده است. ضمناً مناطق و محله‌های شهری از نظر پراکنش جغرافیایی آسیب‌های اجتماعی، چهره‌ای یکدست و هماهنگ از خود نشان نمی‌دهند (نصیری، 1382)، که می‌تواند آثار منفی دیگری از منظر توسعه محلی و منطقه‌ای داشته باشد.

در همین رابطه سوهن¹ (2016) در مطالعه‌ای که باهدف بررسی جرایم مسکونی و محیط ساخته شده محله و اثربخشی پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی انجام داده، نتیجه‌گیری نموده است که نسبت به پارامترهایی همچون منطقه مسکونی، متوسط تعداد طبقه ساختمان، تراکم در ایستگاه اتوبوس، تراکم خیابان، تراکم تقاطع‌ها، متوسط درآمد خانوار در محله و فاصله محله از نزدیک‌ترین ایستگاه پلیس، به طور قابل‌توجهی جرم و جنایت‌های خیابانی می‌تواند تغییر نماید و از این‌رو میزان جرم و جنایت، ارتباط مهمی با این مؤلفه‌ها دارد؛ لذا همان‌طور که زیاری و همکاران (1395) اذعان نموده‌اند، تحلیل فضایی زمانی بزهکاری نیز مبین این نکته مهم و اساسی است که در برخی بخش‌های شهر به سبب وجود ساخت کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی حاکم بر آن میزان بزهکاری بالا است و به‌عکس برخی فضاهای شهری مانع و عامل بازدارنده فرصت‌های مجرمانه هستند.

از جمله شهرهایی که میزان جرایم آن قابل‌توجه بوده و به دلیل مرکزیت کشوری و ویژگی الگو بودن آن نیاز به توجه بیشتری در این زمینه دارد، کلان‌شهر تهران است. متأسفانه شواهد میدانی و مطالعات علمی و دانشگاهی نشان می‌دهد فضاهای بی‌دفاع در کلان‌شهر تهران به علت رشد و گسترش فیزیکی و جمعیتی از یک سو و فرسودگی و تخریب مناطق قدیمی بسیار افزایش یافته است. از سویی دیگر، تلاش برای ایجاد و احیای فضاهای شهری در کشور ما بخصوص در شهر تهران به‌عنوان یک کلان‌شهر که مورد هجوم مهاجران و در نتیجه بی‌برنامگی در توسعه موزون شده است، تاکنون چندان رضایت‌بخش نبوده است. (محسنی تبریزی و همکاران، 1390). شهر تهران به‌موازات

---

¹ Sohn

افزایش و گسترش جمعیت و فضاهای کالبدی با انواع مشکل‌ها و آسیب‌های شهری مواجه است. در این ارتباط، آنچه به صورت یک حقیقت ناخوشایند دیده می‌شود، گسترش بیش‌ازپیش جرم و جنایت در شهرها و در پی آن، ایجاد حس ناامنی و ترس در بین شهروندان است (حاتمی نژاد و همکاران، 1396).

در تهران برخی مشکلات اجتماعی مانند سرقت، انواع خشونت‌ها، اعتیاد و وجود دختران فراری و مراکز فساد در بعضی محله‌ها بیشتر از جاهای دیگر است و هر ساله بودجه‌های زیادی صرف بهبود این اوضاع می‌شود که متأسفانه نتیجه خاصی در بر نداشته‌اند؛ لذا با توجه به علاقه محقق به مسائل اجتماعی در تحقیق حاضر به دنبال آسیب‌هایی مثل خودکشی، سرقت، اعتیاد به مواد مخدر، تن‌فروشی و خشونت که در فضاهای بی‌دفاع شهری صورت می‌گیرد هستیم و چون حفظ امنیت و ثبات جامعه یکی از مهم‌ترین اهداف مسئولین و سیاست‌گذاران کشور محسوب می‌شود، شناسایی این فضاها می‌تواند تأثیر به‌سزایی در کاهش نابرابری‌ها و ایجاد امنیت اجتماعی کشور داشته باشد؛ لذا برای رسیدن به نتیجه موردنظر، این تحقیق درصدد پاسخگویی به این سؤال است که آیا بین فضای بی‌دفاع شهری و بروز انواع رفتارهای پرخطر در شهر تهران رابطه وجود دارد؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

باتوجه به مطالعات انجام شده و بررسی دیدگاه‌ها و نظریات اندیشمندان مختلف در مورد موضوع مورد تحقیق، می‌توان اذعان داشت که تاکنون هیچ نظریه واحدی نتوانسته تأثیر متغیرهای مستقل فردی و اجتماعی را بر بروز رفتارهای پرخطر افراد تبیین کند؛ بنابراین در این تحقیق تبیین علل و عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر رفتارهای پرخطر از تلفیق نظریه‌های گوناگون استفاده کرده است از جمله: نظریه‌های فضای شهری مانند نظریه چیدمان فضا، نظریه فضای گمشده یا فراموش شده راجر ترانسیم نظریه پارک، نظریه راجر ترانسیم، نظریه کوین لینچ، نظریه آموس راپوپورت، نظریه فون میس، نظریه اصالت بخشی استفاده کرده‌ایم. همچنین از نظریه‌های مختلف جرم‌شناسی و شهر مانند نظریه پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی این نظریه می‌خواهد با تغییر و اصلاح محیط کالبدی، فرصت‌های ارتکاب بزهکاری را کاهش دهد. راهبردهای سنتی نگرش پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی بر قلمروگرایی، نظارت طبیعی و وجود چشم‌هایی بر روی خیابان تأکید داشت و دسترسی به بیرون و درون ساختمان و واحدهای همسایگی را در نظر می‌گرفت. در این نگرش به مقاومت‌سازی فضاهای آسیب‌پذیر قلمروهای عمومی و دشوارسازی دستیابی به اهداف مجرمانه تمرکز می‌شد، یعنی توجه به این نکته که رفتار مجرمانه کجا و چه هنگام رخ می‌دهد (کلانتری و سلامی، 1390).

تئوری پنجره‌های شکسته: از منظر این نظریه و جفری و نیومن اگر پنجره‌ای شکسته باشد و مورد مرمت و تعمیر قرار نگیرد، آنگاه افرادی که تمایل به شکستن قانون و هنجارهای اجتماعی دارند، با مشاهده بی‌تفاوتی جامعه به این امر، دست به شکستن شیشه‌های دیگری می‌زنند. دیری نمی‌پاید که شیشه‌های بیشتری شکسته می‌شود و این احساس بی‌نظمی و هرج‌ومرج از خیابان به خیابان و از محله‌ای به محله دیگر می‌رود و با خود سیگنالی را به همراه دارد، به این معنی که هر کاری که بخواهید می‌توانید انجام دهید، بدون آنکه کسی سر راهتان قرار بگیرد و مانع شما شود. اگر پنجره شکسته ظرف مدت کوتاهی تعمیر نشود، عابران این پیام را از ساختمان می‌گیرند که کسی نگران ساختمان نیست و نظارتی وجود ندارد. پس شیطنت شروع می‌شود و پنجره‌های سالم ساختمان مورد هدف قرار می‌گیرند و ساختمان تغییر شکل می‌دهد و البته ادامه این روند می‌تواند منجر به ورود مهمانان ناخوانده به ساختمان بی‌صاحب شود و آثارش از سطح به عمق نفوذ کند. طرفداران نظریه پنجره شکسته عنوان می‌کنند که جامعه باید بکوشد تا هیچ موردی را از جنس پنجره‌های شکسته نداشته باشد و یا در صورت بروز ناهنجاری‌های کوچک، جدی گرفته شود تا زمینه بروز خطرات بزرگ‌تر و آسیب‌های بیشتر فراهم نگردد (نیومن¹، 1996).

طبق نظریه جین جیکوبز، ترس از جرم و ناامنی سبب می‌شود تا استفاده از اماکن عمومی، نظیر پارک‌ها، پیاده‌روها، میادین، پل‌های عابر پیاده و... به شدت کاهش یابد. اما به اعتقاد وایت شهروندان نباید اجازه دهند تا اماکن عمومی در اختیار بزهکاران و خلاف‌کاران قرار گیرد. هرچه تعداد مردم عادی در این اماکن بیشتر باشد، بزهکاران کمتر در آنجا ظاهر خواهند شد. در بسیاری از شهرها، این اماکن از حالت عمومی خارج شده و در اختیار عده معدودی بزهکار قرار گرفته است. به‌طور کلی، مطالعات او نشان داد که اگر مردم عادی به طور دائم از اماکن عمومی استفاده کنند، این اماکن دیگر نیازی به نظارت پلیس و نیروهای امنیتی نخواهند داشت و این مردم عادی هستند که خودکنترل‌کننده خواهند شد. نیومن استدلال نمود که پروژه‌های کوچک با ساختمان‌های کم‌ارتفاع (طبقه) فضای قابل‌دفاع بهتری از پروژه‌های بزرگ با ساختمان‌های بلندمرتبه دارند. در مطالعه نیومن، پروژه‌های مسکونی بلندمرتبه نرخ جرائم بالاتری داشتند. ساختمان‌های بلندمرتبه رابطه کمتری بین ساکنینش و قلمرو اطراف ساختمان به وجود می‌آورند. اصولاً چون ساختمان‌های بلندمرتبه به‌وسیله تعداد زیادتری از مردم مورد استفاده قرار می‌گیرند، ساکنین قادر به شناختن همه همسایگان نمی‌باشند، و این مسئله مانند آن است که آنها بیشتر با بیگانگانی در راهرو و ساختمان مواجه می‌شوند. به نظر نیومن راهروها راه‌پله‌ها به جهت عدم نظارت از سوی ساکنین به علت عدم

---

¹ Newman

دید از بیرون (خیابان) از درون توسط ساکنین خانه‌ها، یک فضای بی‌دفاع است که احتمال ارتکاب خشونت و جرائم در آنها بیشتر و فضاهای خطرناکی هستند (نیومن، 1996).

طبق نظریه کنترل اجتماعی که «پیوند اجتماعی» نیز نامیده می‌شود، این‌گونه فرض می‌شود که اگر انسان‌ها به حال خود رها شوند، به طور طبیعی مرتکب جرم و کج‌روی خواهند شد. یعنی سابقه رفتار کج‌روانه به طور طبیعی و ذاتی در میان مردم وجود دارد؛ زیرا همه انسان‌ها نیازهای برآورده نشده و آرزوهای متعدد و نامحدودی دارند و رفتارهای انحرافی در بسیاری از موارد آنها را راحت‌تر و زودتر به مقصودشان می‌رساند و کامروایی را نصیبشان می‌کند (طالبان، 1383). از پیشگامان این نظریه می‌توان به تراویس هیرشی اشاره کرد. از نظر هیرشی، کنترل اجتماعی به شیوه‌هایی گفته می‌شود که جامعه برای واداشتن اعضایش به هم‌نوایی و جلوگیری از ناهم‌نوایی و ناسازگاری به کار می‌برد (ستوده، 1395). او اعتقاد داشت با وجود اینکه تمام افراد، بالقوه مستعد انجام جرم و هنجار شکنی هستند، اما به خاطر ترس از اینکه عمل مجرمانه به روابط آنها با خانواده، دوستان، همسایه‌ها، معلمان و کارفرمایان آسیب برساند، خود را کنترل می‌کنند. در واقع هیرشی، کج‌روی را معلول گسستگی یا ضعف تعلق فرد با جامعه می‌داند.

هیرشی (1969) در کتاب تأثیرگذارش تحت عنوان «علل بزهکاری»، وقوع فعالیت انحرافی را در درجه اول نتیجه شکست و ضعف پیوندهایی معرفی کرد که فرد را به جامعه پیوند می‌دهد (بیات و همکاران، 1387). هیرشی 4 عنصری را که باعث پیوند بین فرد و جامعه می‌شود چنین تعریف کرده است: دلبستگی یا وابستگی، تعهد، درگیر بودن و ایمان یا باور (ستوده، 1395) به‌طور کلی می‌توان گفت این نظریه بر این پیش‌فرض استوار شده است که برای کاستن از تمایل به رفتار بزهکارانه و مجرمانه، باید همه افراد کنترل شوند. پیروان این نظریه، رفتار انحرافی را عمومی و جهان‌شمول دانسته و آن را نتیجه کارکرد ضعیف سازوکارهای یک سو، عوامل فردی کنترل نظیر: خودپنداره منفی، ناکامی، روان‌پریشی و اعتمادبه‌نفس پایین می‌دانند و از سوی دیگر، معتقدند که نظام‌های کنترل ناقص اجتماعی و فقدان تقید و تعهد نسبت به نهادهای بنیادین اجتماعی مانند: خانواده و مدرسه به رفتار انحرافی منتهی می‌شود. کنترل‌های اجتماعی از کنترل‌های رسمی نظیر: قوانین و کنترل‌های غیررسمی همچون: ضمانت‌های اجتماعی به دست می‌آیند (احمدی، 1389).

برای رفتارهای پرخطر هم از نظریات گوناگون استفاده شده است که هرکدام از فرضیه‌ها را تبیین می‌کند: برای تبیین فرضیه خشونت از دیدگاه تضاد، نظریه نقش نظریه ناکامی – پرخاشگری استفاده شد. طبق نظر تضاد گرایان، ریشه خشونت در تضاد منافع است و رفتارهای خشونت‌آمیز بدون تضاد منافع نه ضرورت می‌یابند و نه کاربرد دارند. اما این نظریه برای روشن کردن سازوکار خشونت و علل کاربرد آن کافی نیست، زیرا به این ترتیب باید نتیجه گرفت هر چه تضاد بیش‌تر باشد احتمال بروز

خشونت نیز بیش‌تر است. درحالی‌که تحقیقات اشتراوس و همکارانش نشان می‌دهد که با وجود بیش‌تر بودن تضاد و کشمکش در خانواده‌هایی که اعضای آن برابری بیش‌تری دارند، اعمال خشونت در میان آنان کمتر رایج است و تضادها معمولاً با گفت‌وگو حل می‌شوند، کیلن نیز معتقد بود که اگر چه تضاد و خشونت عملاً با همدیگر اتفاق می‌افتند، اما بایستی در نظر داشت که تضاد لزوماً منجر به خشونت نمی‌شود (کاوه، 1391).

در مطالعه حاضر، برای تبیین فرضیه روسپیگری نیز از نظریه هانس آیزنک و فرهنگ طبقه پایین والتر میلر و نظریه گافمن هم استفاده کرده‌ایم. از نظر آیزنک انسان یک موجود لذت‌جو است، چون ارتکاب جرم به طور فوری به لذت منتهی می‌شود و فرد ممکن است دستگیر هم نشود، میل به کج‌رفتاری در افراد ایجاد می‌شود. مفهوم وجدان از طریق شرطی‌شدن از هنگام کودکی در افراد شکل می‌گیرد. کودکان از طریق تشویق و تنبیه ناچار به کنترل انگیزه‌های زیستی و رفتار خود می‌گردند. اگر تشویق و تنبیه به طور فوری اعمال شوند وجدان مانند یک پلیس درونی در افراد ایجاد می‌شود. آیزنک اصولاً بر این عقیده است که یادگیری مبتنی بر لذت‌جویی و سیستم مرکزی اعصاب است. رفتاری که مورد تشویق قرار گیرد تکرار می‌شود؛ بنابراین آیزنک رفتار انسان را عقلانی و ارادی در نظر نمی‌گیرد (بهاری، 1391). گافمن در رابطه با شخص برجسب دار این پرسش را مطرح می‌کند که برجسب خوردگی چه تاثیری در تصویر شخص ازخویشتن باقی می‌گذارد، چگونه بر ایفای نقش‌های فرد موثر واقع می‌شود و به عبارت دیگر افراد منحرف خویش را چگونه می‌بینند؟ گافمن در واقع می‌خواهد بگوید همه‌ی ما گهگاه و در برخی از موقعیت‌ها، کم و بیش از داغی رنج می‌بریم. مثال‌های او عبارتند از، فرد یهودی که در یک اجتماع با اکثریت مسیحی زندگی می‌کند، فرد چاقی که با یک گروه از آدم‌هایی با وزن معمولی سر و کار دارد و فردی که درباره‌ی گذشته اش دروغ گفته است و پیوسته از این در هراس است که مبدا حضار از دروغ او باخبر شوند (ریترز، 1393).

برای تبیین فرضیه‌های سرقت و اعتیاد هم از نظریه‌های یادگیری اجتماعی هم استفاده می‌شود. این نظریه از جوانب متفاوت به گونه‌های متعددی به «تحریک‌های محیطی» که در این دیدگاه «مشوق» نام‌گرفته‌اند اشاره می‌کند و مدعی است که این مشوق‌ها می‌توانند در افزایش رفتارهای ضداجتماعی مؤثر باشند. در این نظریه همچنین یادآوری می‌شود که تأثیر این مشوق‌ها هنگامی معنا دار خواهد بود که محیط، نوعی زمینه تقویت را برای ارتکاب رفتارهای ضداجتماعی فراهم ساخته باشد. نمونه‌ای از این مشوق‌ها، برخوردارهای آزاردهنده گذشته، اوها، استعمال الکل و مواد مخدر می‌باشد (بیات و همکاران، 1387). طبق نظریه تقلید، گابریل تارد هم بر این باور بود که افراد، مجرم به دنیا

نمی‌آیند؛ بلکه مجرم می‌شوند. او اعتقاد داشت که فرایند کسب رفتار بزهکارانه و مجرمانه، از طریق تقلید که مبتنی بر تجربه‌های یادگیری مشاهده‌ای است انجام می‌شود (کاوه، 1391).

کارکردگرایان نیز طبق رویکرد ساختی - کارکردی، مدعی شده‌اند که سوءمصرف مواد مخدر واکنشی است به تضعیف هنجارهای اجتماعی. از نظر کارکردگرایان هرچه جامعه پیچیده‌تر شود و تحولات اجتماعی با سرعت بیشتری روی دهند، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی مبهم‌تر شده، به وضعیت اتوماتیک (بی‌هنجاری) خواهند انجامید. اتومی در مقیاس جامعه می‌تواند به فشارهای اجتماعی و ناهمسازی‌های هنجاری ختم شود و موجبات سوءمصرف مواد مخدر را فراهم کند. طبق رویکرد کارکردی - ساختی، سوءمصرف مواد مخدر واکنشی است به نبود پیوند بین فر دو جامعه و تضعیف شدن وفاق جمعی در مورد هنجارهای مقبول اجتماعی است؛ لذا این رویکرد به کارکردهای منفی پنهان سوءمصرف مواد مخدر نیز اشاره دارد (صدیق سروستانی، 1390).

در این مطالعه، برای تبیین فرضیه خودکشی از نظریه خودکشی دورکیم و نظریه فشار اگنیو هم استفاده شد. اگنیو در نظریه فشار بر این باور است که فشار سه منشأ دارد که به ترتیب: عدم موفقیت در دستیابی به اهداف بارز از نظر اجتماع؛ وقوع حوادث بزرگ و تأثیرگذار از نظر اجتماعی (نظیر ازدست‌دادن نزدیکان، طلاق پدر و مادر، اخراج از شغل یا اخراج از مدرسه) و تجربه وقوع حوادث منفی از نظر ارزش‌های اجتماعی (تجرباتی نظیر سوءاستفاده جنسی از کودکان، قربانی واقع شدن در یک واقعه جنایی، تنبیه‌های لفظی یا جسمانی) است. اگنیو معتقد است این فشارها تمایل به کجروی را در فرد ایجاد می‌کند. مهم‌ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی که در نظریه اگنیو برای تبیین افزایش خودکشی می‌تواند استفاده شود که به ترتیب مؤلفه‌هایی همچون: فشار ایجادشده به سبب شکست در دستیابی به اهداف ارزشمند، حذف محرک‌های ارزشمند مثبت و حضور محرک‌های منفی می‌باشند. (قادری و نظری، 1398).

مطالعات متعددی در رابطه با رفتارهای پرخطر در شهر تهران انجام یافته است که از جمله جدیدترین آنها می‌توان به مطالعات: قدم پور و همکاران (1398) با هدف پیش بینی اعتیاد به فضای مجازی و گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس خودتنظیمی عاطفی در دانش آموزان مقطع دبیرستان شهر تهران؛ حاتمی نژاد و همکاران (1396) با هدف تحلیل توزیع فضایی جرایم در پارک‌های شهری تهران؛ مهرابی و همکاران (1395) با هدف پیش بینی گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس باورهای دینی، هیجان خواهی، آلودگی محیط و رسانه‌ها در دانشجویان دختر شهر تهران؛ محسنی تبریزی و همکاران (1390) با هدف بررسی فضاهای بی‌دفاع شهری و خشونت در شهر تهران، اشاره نمود که در هر کدام از این مطالعات، یکی از رفتارهای پرخطر در شهر تهران مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

روش تحقیق

پژوهش مذکور از نظر مسیر به صورت توصیفی - پیمایشی، از نظر هدف، کاربردی، و از نظر اجرا به صورت اسنادی - میدانی و ابزار آن پرسش نامه محقق ساخته است که رایج ترین روش جمع آوری داده ها و به عنوان یکی از ابزارهای بسیار متداول در تحقیقات پیمایشی می باشد که با مصاحبه حضوری با پاسخگویان تکمیل خواهد شد که با بهره گیری از مقیاس لیکرت می باشد و پایایی آن با اجرای آزمایشی پرسش نامه در نمونه ای با حجم 30 نفر از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش نامه استفاده شد. پرسش نامه دارای پایایی 0/78 بود برای مشخص کردن اعتبار ابزار از روش اعتبار محتوا استفاده شد؛ یعنی پرسش نامه طراحی شده را به 10 نفر از متخصصان و اساتید داده شد تا در خصوص مناسب بودن گویه ها برای متغیر مورد نظر داوری نمایند با توجه به نظرات و داوری آنها و با حذف و اضافه نمودن چند گویه روایی آن مورد تأیید قرار گرفت. جامعه آماری پژوهش حاضر را ساکنین منطقه 4 شهرداری تهران تشکیل می دهند. طبق سرشماری سال 1395 جمعیت این منطقه 919001 نفر می باشد که با توجه به فرمول کوکران حجم نمونه 384 نفر بوده است. در زمان انجام پژوهش حاضر به علت ویروس کرونا اهالی منطقه به سختی و با ترس و واکنش های به پژوهشگر همکاری می کردند. در روش نمونه گیری از روش نمونه گیری خوشه ای متناسب با حجم نمونه و سپس ساده، انتخاب به گونه ای صورت می گیرد که کلیه افراد جامعه از فرصت برابر برای انتخاب شدن برخوردار بوده و انتخاب هر فرد مستقل از دیگران صورت می گیرد. تجزیه و تحلیل داده های پژوهش با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده است. در سطح آماره های استنباطی بعد از آزمون کلمگروف اسمیرنوف که نرمال بودن داده ها را مشخص می کند از آزمون پارامتری رگرسیون استفاده شد.

یافته ها

آمار توصیفی:

جدول 1. فراوانی و درصد پاسخگویان بر حسب مدت زمان سکونت

مدت زمان سکونت	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیر 5 سال	12	3.1	3.1	3.1
6-10 سال	39	10.2	10.2	13.3
11-15 سال	129	33.6	33.6	46.9
16-20 سال	151	39.3	39.3	86.2
21 سال به بال	53	13.8	13.8	100
جمع	384	100	100	

طبق جدول (1)، مدت زمان سکونت افراد پاسخگو به 5 طبقه تقسیم می‌شوند. 12 نفر زیر 5 سال در این منطقه سکونت داشته و 39 نفر بین 6-10 سال، 129 نفر 11-15 سال، 151 نفر از ساکنین این منطقه بین 16-20 سال و 53 نفر بیشتر از 21 سال است که در این منطقه سکونت دارند.

جدول 2. فراوانی و درصد پاسخگویان بر حسب میزان رفتارهای خشونت‌آمیز

رفتارهای خشونت‌آمیز	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خودکشی	9	2.3	2.3	2.3
روسپیگری	19	4.9	4.9	7.3
سرقت	67	17.4	17.4	24.7
اعتیاد	252	65.6	65.6	90.4
خشونت	37	9.6	9.6	100
جمع	384	100	100	-

طبق جدول (2)، از 384 نفر از پاسخگویان 9 نفر اظهار داشتند که شاهد خودکشی در این منطقه بودند و نظر 19 نفر بر رایج شدن روسپیگری بوده است. 67 نفر از اهالی شاهد سرقت از منازل و ماشین و کیف قاپی و 252 نفر اذعان داشتند که در این منطقه میزان اعتیاد بیشتر از سایر رفتارهای پرخطر می‌باشد. 37 نفر از ساکنین نیز بیان داشتند که رفتارهای خشونت‌آمیز افراد محل مانند ضرب و شتم و فحاشی و نزاع و... در این منطقه بیشتر از سالهای قبل شده است.

آمار استنباطی:

نتایج ضرایب همبستگی و تخمین رگرسیون

به منظور بررسی تأثیر کنترل اجتماعی بر بروز رفتارهای پرخطر، با محاسبه ضریب همبستگی اسپیرمن و تخمین یک معادله رگرسیون ساده خطی، فرضیه زیر مورد آزمون قرار گرفت:

به نظر می‌رسد کنترل اجتماعی (نیروهای انتظامی، تراکم جمعیت و شهروندان) بر بروز رفتارهای پرخطر تأثیر دارد.

جدول 3. نتایج ضریب همبستگی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	برآورد انحراف معیار
1	^a 115.0	0.13.	0.011	14.601

نتایج جدول (3) نشان می‌دهد، میزان ضریب همبستگی بین دو متغیر 0.115 می‌باشد که شدت و نوع رابطه بین کنترل اجتماعی (نیروهای انتظامی، تراکم جمعیت و شهروندان) و بروز رفتارهای پرخطر را نشان می‌دهد.

جدول 4. نتایج مربوط به تحلیل واریانس

مجموع مجزورات	درجه آزادی	مجذور میانگین	آماره F	سطح معناداری
بین گروه‌ها	1	1099.380	5.157	^b 0.024
درون گروه‌ها	382	213.199		
جمع	382	82541.240		

جدول (4)، نتایج تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون را تأیید می‌کند و نتایج حاصل از جدول نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=5/157$) در سطح آلفای 5 درصد معنادار است و فرض صفر رد می‌شود. در نتیجه ضریب تعیین رگرسیون قابل تأیید است.

جدول 5. نتایج تخمین معادله خط رگرسیون

مدل	خطای ضرایب		ضریب بتا	آماره T	سطح معنی‌داری
	ضریب بتا	خطای معیار			
عرض از مبدأ	57.665	3.607		15.987	0.000
کنترل اجتماعی	-0.585	0.258	- 0.115	- 2.271	0.024

مقدار ضریب همبستگی 0/11 و سطح معنی داری 0/02 بدست آمده نشان‌دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی‌دار می‌باشد. مقدار ضریب تعیین 0/01 بیانگر قدرت پیش‌بینی بسیار ضعیف متغیر است. قدرت پیش‌بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می‌گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر کنترل اجتماعی 0/11- متغیر وابسته (رفتارهای پرخطر) پیش‌بینی می‌گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می‌توان گفت کنترل اجتماعی نقش خود را کم کردن رفتارهای پرخطر ایفا می‌کند ولی قدرت پیش‌بینی کنندگی پایداری از سوی آن وجود دارد. از آنجایی که در محیط‌های شهری و به ویژه شهرهای بزرگ با پدیده گمنامی مواجه هستیم و تراکم و ناهمگونی

جمعیت نیز افزایش پیدا می‌کند، کنترل‌های اجتماعی غیررسمی دچار ضعف گردیده و کنترل‌های رسمی نیز جوابگوی جمعیت زیاد شهرهای بزرگ نیستند، لذا میزان وقوع رفتارهای بزهکارانه و پرخطر نیز بیشتر می‌باشد. در این بخش فرضیه زیر مورد آزمون قرار می‌گیرد:

فرضیه: فضای فیزیکی (نورپردازی، خیابان‌ها، معابر، ساختمان‌ها، پارک، طراحی شهری) شهر تهران بروز رفتارهای پرخطر تأثیر دارد.

جدول 6. نتایج برآورد ضریب همبستگی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	برآورد انحراف معیار
1	^a 0.405	0.203.	0.200	13.127

نتایج جدول (6) نشان می‌دهد میزان ضریب تعیین رگرسیون برابر با 0/45 می‌باشد که این میزان نشان می‌دهد که میزان تغییرات حاصل در رفتارهای خشونت‌آمیز مربوط به مولفه فضای فیزیکی است.

جدول 7. مربوط به تحلیل واریانس

مجموع مجزورات	درجه آزادی	مجدور میانگین	آماره F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	1	16719.189	97.030	^b 0.000
درون گروه‌ها	382	172.309		
جمع	383	82541.240		

در جدول (7)، نتایج تحلیل واریانس فوق نتایج ضریب تعیین رگرسیون را تایید می‌کند و نتایج حاصل از جدول نشان می‌دهد F مشاهده شده ($F=97/030$) در سطح آلفای ۰٫۰۵ در صد معنا دار است و فرض صفر رد می‌شود در نتیجه ضریب تعیین رگرسیون قابل تایید است.

جدول 8. مربوط به معادله خط رگرسیون

مدل	خطای ضرایب		ضریب بتا	آماره T	سطح معناداری
	خطای معیار	ضریب بتا			
عرض از مبدأ	3.172	80.187		25.283	0.000
فضای فیزیکی	0.097	-0.960	- 0.450	-9.850	0.000

در جدول فوق، مقدار ضریب همبستگی 0/45 و سطح معنی داری 0/000 بدست آمده نشان دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی دار می باشد. مقدار ضریب تعیین 0/20 بیانگر قدرت پیش بینی ضعیف متغیر است. قدرت پیش بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر فضای فیزیکی 0/11- متغیر وابسته (رفتارهای پرخطر) پیش بینی می گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می توان گفت فضای فیزیکی نقش خود را در کم کردن رفتارهای پر خطر ایفا می کند ولی قدرت پیش بینی کنندگی ضعیفی دارد. بسیاری از رفتارهای پرخطر مانند سیگار، مواد مخدر و روابط جنسی نامطمئن و خشونت ها در مکان هایی دور از دید دیگران اتفاق می افتد. نتایج نشان دادند که اغلب رفتارهای پرخطر مانند استعمال دخانیات باعث بروز رفتارهای پر خطر دیگر مانند تن فروشی و سرقت و حتی خودکشی می شود و رابطه مستقیمی با یکدیگر دارند.

جدول 9. تأثیر فضاهای بی دفاع شهری بر رفتارهای پرخطر

شاخص	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	سطح معنی داری	بتا
-	0.408	0.167	0/00	-0.408

در این جدول، مقدار ضریب همبستگی 0/40 و سطح معنی داری 0/00 بدست آمده نشان دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی دار می باشد. مقدار ضریب تعیین 0/16 بیانگر قدرت پیش بینی ضعیف متغیر است. قدرت پیش بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر فضاهای بی دفاع شهری 0/40- متغیر وابسته (رفتارهای پرخطر) پیش بینی می گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می توان گفت فضاهای شهری نقش خود را در کم کردن رفتارهای پر خطر ایفا می کند ولی قدرت پیش بینی کنندگی ضعیفی دارد.

جدول 10. تأثیر فضاهای بی دفاع شهری بر میزان خشونت

شاخص	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	سطح معنی داری	ضریب بتا
	0.280	0.078	0.000	-0.280

مقدار ضریب همبستگی 0/27 و سطح معنی داری 0/00 بدست آمده نشان دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی دار می باشد. مقدار ضریب تعیین 0/07 بیانگر قدرت پیش بینی ضعیف متغیر است. قدرت پیش بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می گردد که به ازای یک واحد تغییر

در متغیر فضاهای بی‌دفاع شهری 0/28- متغیر وابسته (خشونت) پیش‌بینی می‌گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می‌توان گفت هر چه فضاها بی‌دفاع تر باشند میزان خشونت بیشتر است و قدرت پیش‌بینی‌کنندگی ضعیفی دارد.

جدول 11. تأثیر فضاهای بی‌دفاع شهری بر میزان خودکشی

شاخص	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	سطح معنی‌داری	ضریب بتا
	0.280	0.043	0/000	-0.208

مقدار ضریب همبستگی 0/20 و سطح معنی‌داری 0/00 بدست آمده نشان‌دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی‌دار می‌باشد. مقدار ضریب تعیین 0/04 بیانگر قدرت پیش‌بینی بسیار ضعیف متغیر است. قدرت پیش‌بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می‌گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر فضاهای بی‌دفاع شهری 0/20- متغیر وابسته (خودکشی) پیش‌بینی می‌گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می‌توان گفت فضاهای بی‌دفاع شهری در افزایش خودکشی موثر هستند ولی قدرت پیش‌بینی‌کنندگی ضعیفی دارد.

جدول 12. تأثیر فضاهای بی‌دفاع شهری بر میزان سرقت

شاخص	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	سطح معنی‌داری	ضریب بتا
	0.496	0.246	0.000	-0.496

مقدار ضریب همبستگی 0/49 و سطح معنی‌داری 0/24 بدست آمده نشان‌دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی‌دار می‌باشد. مقدار ضریب تعیین 0/20 بیانگر قدرت پیش‌بینی ضعیف متغیر است. قدرت پیش‌بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می‌گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر فضاهای بی‌دفاع شهری 0/49- متغیر وابسته (میزان سرقت) پیش‌بینی می‌گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می‌توان گفت فضاهایی در شهر که به آنها فضای بی‌دفاع می‌گویند میزان سرقت در آنجا زیاد است.

جدول 13. تأثیر فضاهای بی دفاع شهری بر میزان روسپیگری

شاخص	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	سطح معنی داری	ضریب بتا
	0.296	0.087	0/000	-0.296

مقدار ضریب همبستگی 0/29 و سطح معنی داری 0/00 بدست آمده نشان دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی دار می باشد. مقدار ضریب تعیین 0/08 بیانگر قدرت پیش بینی ضعیف متغیر است. قدرت پیش بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر فضاهای بی دفاع شهری 0/29- متغیر وابسته (میزان روسپیگری) پیش بینی می گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می توان گفت در فضاهای بی دفاع شهری میزان روسپیگر بیشتر دیده شده است.

جدول 14. تأثیر فضاهای بی دفاع شهری بر میزان اعتیاد

شاخص	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	سطح معنی داری	ضریب بتا
	0.332	0.110	0/000	-0.332

مقدار ضریب همبستگی 0/33 و سطح معنی داری 0/00 بدست آمده نشان دهنده این است که همبستگی ضعیف و رابطه معنی دار می باشد. مقدار ضریب تعیین 0/11 بیانگر قدرت پیش بینی ضعیف متغیر است. قدرت پیش بینی متغیر بدین ترتیب توجیه می گردد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر فضاهای بی دفاع شهری 0/33- متغیر وابسته (اعتیاد) پیش بینی می گردد. با توجه به اطلاعات بدست آمده می توان گفت فضاهای بی دفاع شهری مانند معابر خلوت و پل ها و پارک ها و... میزان اعتیاد بیشتر است.

نتیجه گیری

همان طور که می دانیم پل های روگذر و زیر گذر، معابر شهری، پارک ها، میادین و... در میان بافت شهری جهت تسهیل حرکت و امور مردم صورت می پذیرد. از سوی دیگر این فضاها علاوه بر از بین بردن انسجام و یکپارچگی بافت، فضاهای رها شده و یا به تعبیر دقیق تر فضاهای بدون دفاع را به وجود می آورند، سبب شکل دادن به نقاط کور موقعیت های ناامنی را ایجاد می کنند و از آنجایی که حضورشان در شهرها اجتناب ناپذیر است و نمی توان همه این فضاها را از بین برد، باید به ظرفیت ها

و پتانسیل‌های آن توجه کرده و آنها را به‌عنوان فضاهایی که با تمهیدات و برنامه‌هایی می‌توانند نقش مؤثر و مثبتی در خلق فضاهای نوین شهری داشته باشند مورد تجزیه و تحلیل قرارداد. بین فضاهای بی‌دفاع شهری و رفتارهای پرخطر رابطه معنی‌داری و معکوسی دارد، هر چند که این رابطه بسیار ناچیز است. به این معنی که هر چه فضاهای شهری بی‌دفاع‌تر باشند میزان بروز رفتارهای پرخطر افزایش می‌یابند.

کوهن و همکاران (1991) و لکس (1991) به این نتیجه رسیدند که تعارض‌های زناشویی رابطه مستقیمی با مصرف بالای الکل و سیگار دارد. کتی ساندرز و فیلیپس نیز نشان دادند که رویدادهای فشار آور زندگی مثل مواجهه با خشونت می‌تواند به ایجاد احساس ضعف و ناتوانی و از خود بیگانگی منجر شود؛ که با ادراک وضعیت بهداشت ضعیف و رفتارهای ضعیف ارتقاء دهنده سلامت مرتبط هستند. هم‌چنین آن گروه از زنان که خشونت‌های خانگی را تجربه کرده‌اند در مقایسه با زنانی که خشونت را تجربه نکرده‌اند رفتارهای سالم کمتری نشان می‌دهند سینگر و همکاران (1993) هم ثابت کردند که تجربه‌های آسیب‌زای روانی یا «تروما» به ویژه در معرض خشونت واقع شدن شاید از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های مهم در مورد مصرف مواد غیر مجاز زنان است. زنانی که متعاقب تجاوز به عنف باردار شده‌اند، احتمالاً بیش از سایر زنان مبادرت به مصرف ماری‌جوآنا، الکل و کوکائین می‌کنند بررسی‌های انجام شده توسط قربانی و تقوی در استان‌های کرمانشاه و آذربایجان شرقی نشان داده است که مشاجرت و خشونت‌های خانوادگی از جمله علل و انگیزه‌های اساسی بوده‌اند که در برانگیختن خودکشی در بین جوانان، دختران و زنان جوان و افراد مسن نقش آشکاری داشته‌اند (فخاری و همکاران، 1388). متأسفانه در مورد علل خودکشی در ایران، یک مطالعه جامعه‌شناسی وجود ندارد تا بتوان بر اساس آن گفت که عامل اصلی خودکشی چه چیزی است. مطالعات انجام شده هم پراکنده هستند و نتایج آن‌ها بسته به این که کجا و توسط چه کسی صورت گرفته است فرق می‌کند. اما چیزی که از این آمارهای پراکنده به دست می‌آید این است که بیشتر، مسائل خانوادگی و آسیب‌های اجتماعی به عنوان مهم‌ترین عامل در خودکوشی‌ها مطرح بوده است. حال آن که در کشورهای دیگر ممکن است بر اثر بیماری‌های روانی و یا افسردگی خودکشی صورت گیرد (معمدی، 1387). نتایج تحقیقات میکایلی (1395)، کوهن و همکاران (1991) و لکس (1991)، سینگر و همکاران (1993) با نتایج تحقیق حاضر همسو بوده است.

لذا با توجه به نتایج می‌توان گفت فضای فیزیکی نقش خود را در کم‌کردن رفتارهای پرخطر ایفا می‌کند؛ ولی قدرت پیش‌بینی‌کنندگی ضعیفی دارد. بسیاری از رفتارهای پرخطر مانند سیگار، مواد مخدر و روابط جنسی نامطمئن و خشونت‌ها در مکان‌هایی دور از دید دیگران اتفاق می‌افتد. نتایج نشان دادند که اغلب رفتارهای پرخطر مانند استعمال دخانیات باعث بروز رفتارهای پرخطر دیگر

مانند تن‌فروشی و سرقت و حتی خودکشی می‌شود و رابطه مستقیمی با یکدیگر دارند. جیکبز (1961) به نقش پیاده‌رو بر غنی‌سازی زندگی شهری تأکید داشت. از نظر او، محله ایده‌آل محله‌ای است که در آن خانه‌ها در کنار اماکن تجاری یافت شوند و فروشگاه‌های آن تا دیروقت باز باشند. او مدل موردنظر خود را در محله گرینویچ اجرا کرد؛ محله امنی که تعداد زیادی از زنان به‌صورت مجرد زندگی می‌کردند. نورپردازی یکی از جنبه‌های مهم امنیت شهری و پیشگیری بزهکاری است و بر میزان بزهکاری و احساس ناامنی شهروندان تأثیرگذار است. محمد خواه (1393) نیز در پژوهش خود به این نتایج دست‌یافت که یکی از مهم‌ترین عوامل بروز و ظهور جرم، کمبود و یا عدم نورپردازی مناسب در شب بود که در بخش مورد مطالعه که به‌طور کلی در تمامی دسترسی‌ها، ساختار فضا، میزان نظارت در فضا، میزان مالکیت، میزان فعالیت و چگونگی مدیریت و نگهداری نقش مهمی را بر عهده دارد. نبود نورپردازی مناسب باعث کاهش نظارت در شب و پایین آمدن امنیت و افزایش فرصت ارتکاب به جرم می‌شود. همچنین طرح و ساختار یک مکان، چگونگی ارتباط ساختمان‌ها، فضا، استفاده‌کنندگان و نوع و میزان فعالیت‌ها با یکدیگر را بیان می‌کند و در امنیت فضا نقش مهمی را ایفا می‌کند. نتایج تحقیقات میکائیلی (1395)، هیب (2010)، دوران و برگس (2012)، عبدالمحیط و ساواهللی¹ (2017) و کرکوران² و همکاران (2017) با توجه به بی‌دفاع بودن بعضی از مناطق شهری که از لحاظ امنیت شرایط ایمنی را فراهم نمی‌کنند و سبب افزایش آسیب‌های شهری می‌شوند با نتایج پژوهش حاضر همسو بوده است.

با توجه به اطلاعات به‌دست‌آمده می‌توان گفت کنترل اجتماعی نقش خود را کم‌کردن رفتارهای پر خطر ایفا می‌کند؛ ولی قدرت پیش‌بینی‌کنندگی پایینی از سوی آن وجود دارد. از آنجایی که در محیط‌های شهری و به‌ویژه شهرهای بزرگ با پدیده گمنامی مواجه هستیم و تراکم و ناهمگونی جمعیت نیز افزایش پیدا می‌کند، کنترل‌های اجتماعی غیررسمی دچار ضعف گردیده و کنترل‌های رسمی نیز جوابگوی جمعیت زیاد شهرهای بزرگ نیستند. ایجاد تعامل اجتماعی در مکان‌های خاص برای جلوگیری از بزهکاری نکته‌ای است که نگرش فضای مقاوم به دنبال آن است. طراحی نامناسب محیط، کوچه‌های کم‌رفت‌وآمد و خانه‌های خالی مسکونی فرصت مناسبی را برای بزهکاری فراهم می‌کند. بسیاری از رهیافت‌های رسمی پیشگیری از جرم و بزهکاری در واکنش به چنین تحولاتی در سال‌های اخیر توان خود را صرف محدود ساختن فرصت بزهکاری کردند. محور اصلی خط‌مشی‌ها دشوارسازی هدف یعنی دشوار ساختن فرصت ارتکاب جرم است (گیدنز، 1388). ویکس و هیب³

¹ Abdul Mohi And Elsawahli

² Corcoran

³ Wickes and Hipp

(2018) نیز در تحقیق خود دریافتند که کنترل اجتماعی غیر رسمی محله در طول زمان به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد، که این نتیجه نیز با یافته‌های پژوهش حاضر همسو می‌باشد. اکنون با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش، جهت جلوگیری از بروز رفتارهای پرخطر و کاهش اثرات منفی آن می‌توان راه‌حل‌های جامع و بلندمدتی ارائه نمود؛ لذا چند پیشنهاد کاربردی و اجرایی را می‌توانیم در سه مرحله پیشگیری، مداخله و توانمندسازی به شرح زیر ارائه نمائیم:

1. پیشگیری:

- ایجاد فرصت‌های برابر: نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، بستر مناسبی برای بروز رفتارهای پرخطر فراهم می‌کنند؛ لذا، باید با ایجاد فرصت‌های برابر برای همه افراد، به خصوص در زمینه‌های آموزش، اشتغال و مسکن، از بروز این مشکلات پیشگیری نمود.

- تقویت بنیان خانواده: خانواده اولین و مهم‌ترین نهاد تربیتی است؛ لذا با تقویت بنیان خانواده از طریق آموزش مهارت‌های فرزندپروری، ترویج ارزش‌ها و باورهای مثبت و ایجاد فضای امن و حمایتی برای کودکان و نوجوانان، از بروز رفتارهای پرخطر در آنها پیشگیری نمود.

- آموزش و ارتقای آگاهی: افزایش آگاهی عمومی از مضرات رفتارهای پرخطر و ارائه آموزش‌های لازم به افراد در معرض خطر، می‌تواند به پیشگیری از بروز این مشکلات کمک کند.

- حمایت از اقشار آسیب‌پذیر: افراد بی‌خانمان، بی‌سرپرست، معلول و سایر اقشار آسیب‌پذیر، بیشتر در معرض رفتارهای پرخطر قرار دارند؛ لذا، باید با حمایت از این افراد و ارائه خدمات لازم به آنها، از بروز این مشکلات در آنها پیشگیری کرد.

2. مداخله:

- ارائه خدمات حمایتی: با افزایش خدمات حمایتی لازم برای افرادی که درگیر رفتارهای پرخطر هستند (نظیر خدمات ترک اعتیاد، توان‌بخشی و مشاوره روان‌شناسی) می‌تواند مداخله مناسبی در این رابطه باشد.

- برقراری نظم و امنیت: برقراری نظم و امنیت در محلات، می‌تواند به کاهش جرم و جنایت و سایر رفتارهای پرخطر کمک کند.

- استفاده از ظرفیت‌های محلی: باید از ظرفیت‌های محلی مانند سازمان‌های مردم‌نهاد، معتمدان محلی و رهبران مذهبی برای پیشگیری و مداخله در رفتارهای پرخطر استفاده کرد.

3. توانمندسازی:

- ایجاد فرصت‌های اقتصادی: ایجاد فرصت‌های اقتصادی برای افراد، به خصوص جوانان، می‌تواند به کاهش بیکاری و فقر و در نتیجه کاهش بروز رفتارهای پرخطر کمک کند.

-تقویت مهارت‌های فردی: آموزش مهارت‌های فردی مانند مهارت‌های زندگی، مهارت‌های حل مسئله و مهارت‌های ارتباطی، می‌تواند به افراد در معرض خطر کمک کند تا با مشکلات خود به طور مؤثرتری مقابله کنند.

-ترویج فرهنگ مشارکت: ترویج فرهنگ مشارکت در امور اجتماعی و تشویق افراد به مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه و خیرخواهانه، می‌تواند به تقویت حس مسئولیت اجتماعی و کاهش رفتارهای پرخطر کمک کند.

طبیعیست که اجرای این پیشنهادها نیازمند همکاری و مشارکت همه دستگاه‌های ذیربط، از جمله دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد، بخش خصوصی و مردم است. علاوه بر موارد فوق، توجه به موارد زیر نیز می‌تواند در کاهش رفتارهای پرخطر در کلان‌شهرها مؤثر باشد:

-توجه به سلامت روان: بسیاری از افراد درگیر رفتارهای پرخطر، از مشکلات سلامت روان مانند افسردگی، اضطراب و سوءمصرف مواد رنج می‌برند؛ لذا، باید به ارائه خدمات سلامت روان به این افراد توجه ویژه‌ای شود.

-مبارزه با تبعیض: تبعیض بر اساس نژاد، قومیت، مذهب، جنسیت و گرایش جنسی می‌تواند افراد را در معرض رفتارهای پرخطر قرار دهد؛ لذا، باید با تبعیض در همه اشکال آن مبارزه کرد.

-ترویج فرهنگ صلح و احترام: ترویج فرهنگ صلح و احترام در جامعه، می‌تواند به کاهش خشونت و درگیری و در نتیجه کاهش رفتارهای پرخطر کمک کند.

منابع و مآخذ

- احمدی، حبیب. (1389). *جامعه‌شناسی انحرافات*. چاپ اول. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- بیات، بهرام، شرافتی پور، جعفر. عبدی، نرگس. (1387). *پیشگیری از جرم با رویکرد اجتماع محور*. چاپ اول. تهران: معاونت اجتماعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.
- بهارى، رقيه. (1391). *سرمایه اجتماعی و روسپیگری در پنج استان تهران، رشت، اصفهان، شیراز و کرمنشاه در سال 1391*. پایان نامه دکترا. دانشگاه آزاد تهران مرکز.
- حاتمی نژاد، حسین و همکاران (1396). «تحلیلی بر توزیع فضایی جرایم در پارک‌های شهری (مطالعه موردی پارک‌های شهر تهران)». *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*. 6(17): 89-104.
- ریتزر، جرج. (1393). *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. چاپ اول. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.

- رهنمایی، محمدتقی؛ محمدپور، صابر. اسکندری، حافظ. (1389). «تحلیل نقش مهاجرت در زمینه سازی برای پیدایش آسیب‌های اجتماعی شهرنشینی شتابان در ایران». *فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی*، 3(1): 157-175.
- زیاری، کرامت‌الله. فرهادی خواه حسین. کلانتری، محسن. (1395). بررسی فضاهای بی‌دفاع شهری در سطح محله (مورد مطالعه: محله هرندی تهران). *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، 4(15): 29-56.
- ستوده، هدایت‌الله. (1395). *مقدمه‌ای بر آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات)*. تهران: نشر آوای نور.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله. (1390). *آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات)*. تهران: مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- طالبان، محمدرضا. (1383). «تحلیل واریانس ساختاری بزهکاری نوجوانان». *فصلنامه مطالعات جوانان*، 7(7)، تهران، سازمان ملی جوانان.
- فخاری، علی. صمدی راد، بهرام. اخباری شجاعی، محمد. الفتی، ناهید. (1388). «نقش پیامدهای اجتماعی مهاجرت در اقدام به خودکشی مهاجرین حاشیه نشین تبریز. مطالعه اکتشافی چارچوب گراند تئوری». *مجله علوم پزشکی تبریز*، شماره 2.
- قادری، صلاح‌الدین؛ نظری، حامد. (1398). «تحلیل جامعه شناختی خودکشی در ایران (براساس آمار سال‌های 1389 تا 1393)». *فصلنامه مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)*، 1(1): 195-215.
- قدم پور، عزت‌الله. مهدیانی، زینب. پادروند، حافظ. امرایی، بهزاد. سوری، حسین. (1398). «پیش‌بینی اعتیاد به فضای مجازی و گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس خودتنظیمی عاطفی در دانش‌آموزان مقطع دبیرستان شهر تهران». *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، 53(53): 93-108.
- قلیچ، مرتضی، عماری، حسن (1392) *درآمدی بر فضای بی‌دفاع شهری*، تهران: انتشارات تیسرا.
- کاوه، محمد. (1391). *آسیب شناسی بیماری‌های اجتماعی*. (جلد اول)، چاپ اول. تهران: نشر جامعه شناسان.
- کلانتری، محسن، سلامی بیرامی، ابودر (1390). *طراحی شهری و پیشگیری بزهکاری*، چاپ اول. تهران، نشر آذرکلک.
- گیدنز، آنتوان و کارن برداسال (1388). *جامعه‌شناسی*. مترجم چاووشیان، تهران، نشر نی.
- محسنی تبریزی، علیرضا و همکاران (1390). «فضاهای بی‌دفاع شهری و خشونت (مطالعه مورد فضاهای بی‌دفاع شهر تهران)». *فصلنامه جامعه شناسی کاربردی*، 44(4).
- معتمدی، غلامحسین. (1387). «مرگ، زیر پوست زندگی جاری است». *ماهنامه حدیث زندگی*، 43(43).
- محمد خواه ماهور (1393). *بازطراحی فضای بی‌دفاع شهری*. گیلان: انتشارات دانشگاه گیلان.

-مهرابی، حسینعلی؛ محمودی، فهیمه. مولوی، حسین. (1395). «پیش بینی گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس باورهای دینی، هیجان خواهی، آلودگی محیط و رسانه‌ها در دانشجویان دختر». فصلنامه دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی، 17(2): 4 - 14.

-نصیری، معصومه. (1382). «اعتیاد و رابطه آن با مشاغل شهری». تحقیقات جغرافیایی، (70).

References

- Abdul Mohit, M., & Elsayahli, H. M. H. (2017). Crime and housing in Kuala Lumpur: Taman Melati terrace housing. *Asian Journal of Environment-Behavior Studies*, 2(2), 53-63.
- Boyer, T. W. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. *Developmental Review*, 26(3), 291-345.
- Corcoran, J. (2017). Neighbourhood land use features, collective efficacy, and local civic actions. *Studies Journal Limited* 2017. Retrieved from sagepub.co.uk/journalsPermissions.nav
- Newman, O. (1996). *Creating defensible space*. Washington, DC: US Department of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.
- Sohn, D. W. (2016). Residential crimes and neighbourhood built environment: Assessing the effectiveness of crime prevention through environmental design (CPTED). *Cities*, 52, 86-93.
- Wickes, R., & Hipp, J. R. (2018). Spatial and temporal dynamics of neighborhood informal social control and crime. *Social Forces*, 97(1), 277-308.